

ȘONA-NEW YORK-ȘONA. POVESTEA EMIGRĂRII DINTR-UN SAT DIN FĂGĂRAȘ

Diana MĂRGĂRIT

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Alexandru Ioan Cuza University of Iași
E-mail: diana.margarit@uaic.ro

ȘONA-NEW YORK-ȘONA: AN EMIGRATION TALE FROM A VILLAGE IN THE FĂGĂRAȘ COUNTY

Abstract: The massive wave of economic migration of Transylvanians to America in the early 20th century had a considerable impact on the lives of both those who decided to temporarily leave their homeland and those who stayed home. The Transylvanian pattern of emigration, similar to the neighbouring Central and Eastern European countries can be sum up as follows: young male peasants, poorly educated, but with high hopes and determination left for America, for highly demanding physical work, but well enough remunerated in order to allow them to return home relatively soon. This paper seeks to contribute to the rich literature on emigration, by focusing on how this phenomenon influenced the villagers of Șona, a small community in the former Făgăraș County. By analysing photos, artefacts and documents that belonged to the emigrants, the Ellis Island Passenger Search Database, and by conducting interviews with their living descendants, I focus on the personal experience of migration – individual stories of migrants, their relations with their family and the community. Thus, I try to partially recreate some biographies directly connected to the experience of migration.

Keywords: economic migration, social spirals, Șona, Făgăraș, America.

Citation suggestion: Mărgărit, Diana. “Șona-New York-Șona. Povestea emigrării dintr-un sat din Făgăraș.” *Transilvania*, no. 9 (2022): 58-69.

<https://doi.org/10.51391/trva.2022.09.08>

„Auzi, Traiane, câteodată e mai lung drumul de aici până acasă decât de acasă până aici”, îi spune Ion Brad fratelui său, atunci când se revăd după mulți ani. Replica face parte din comedia regizată de Dan Pița în 1978, „Profetul, aurul și ardelenii”, unul dintre succesele cinematografice al epocii comuniste. Folosindu-se de clișee și stereotipii despre înapoierea lumii americane de la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar și despre inadecvarea și inadaptabilitatea emigrantului român, filmul spune povestea fraților Traian și Romulus Brad din satul Poplaca, județul Sibiu, care pleacă în căutarea unui al treilea frate, Ion, devenit John în America. Atras de mirajul aurului american, Ion schimbuse multe locuri de muncă, dar exploatarea și condițiile grele de muncă îl fac să se răzvrătească, ceea ce îl transformă, în cele din urmă, în proscris. Tentați de scrisorile trimise acasă, ceilalți doi frați ai săi se gândesc să-și încerce și ei norocul în America, fără să aibă habar despre provocările vieții în lumea nouă.

Regăsirea celor trei este plină de peripeții care le pun la îndoială speranța inițială a unei vieți mai bune în America.

Lui Traian, scurta și intensă experiență americană până la întâlnirea lui Ion îi este suficientă; de aceea, se grăbește să-i propună întoarcerea acasă. Răspunsul lui Ion, redat mai sus, sugerează acordul său, cu adaosul aproape fatalist că drumul nu va fi ușor. Vorbele sale par să spună mai multe decât am crede la prima vedere. Ar putea fi vorba despre: a) o prefigurare scenaristică a celor două filme ce îi vor succeda – „Artista, dolarii și ardelenii” și „Pruncul, petrolul și ardelenii”; b) o critică subversivă la adresa politicii de izolare a statului român comunist, care făcea dificilă plecarea cetățenilor în afara țării și aproape imposibilă întoarcerea lor; c) o metaforă a impactului pe care a avut-o emigrarea în America asupra mentalului social al românilor din Transilvania de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Dezvoltarea industrială, construirea de noi orașe, bogăția resurselor naturale, legislația permisivă și chiar încurajatoare la adresa noilor veniți au transformat America în țărâmul tuturor posibilităților pentru mulți europeni. Fascinați de posibilitatea dobândirii unei vieți

prospere, emigranți din Europa occidentală reușiseră deja să își clădească propriile comunități în noua lume, iar vestea succesului lor s-a extins rapid și către statele Europei răsăritene. Polonezi, slovaci, cehi, unguri, români, evrei, ruși, ucraineni etc. au decis să plece în America în căutarea unor locuri de muncă. Primul val de imigranți se petrece în perioada 1880-1919, iar apogeul se înregistrează în anii 1905 și 1907. Totuși, spre deosebire de europenii vestici, cei răsăriteni aleg emigrarea ca soluție temporară, mulți preferând ca, după o perioadă de timp, să se întoarcă acasă. Excepție o fac evreii care, pe fondul politicilor antisemite din statele estice – discriminări și persecuții ce culminează cu pogromuri – se stabilesc definitiv în America.

Trecerea anilor, pierderea sau mutarea arhivelor instituționale și personale, mobilitatea locuitorilor, transformările radicale prin care au trecut satele românești de la începutul veacului trecut și până azi sub impactul dictaturilor fasciste și comuniste fac dificilă tentativa de a scoate la iveală poveștile emigranților de acum aproape un secol. Cu toate acestea, proiectului „Șona-memoria unui loc” și-a propus să identifice în ce măsură experiența emigrării în America ale locuitorilor din satul Șona la începutul secolului al XX-lea mai este prezentă în memoria colectivă. Cercetarea realizată în cadrul proiectului, pe parcursul a șapte luni (februarie-septembrie 2022), a presupus punerea în joc a unei metodologii complexe ce a îmbinat elemente ale observației etnologice, interviuri cu descendenți/cunoscuți ai emigranților, suscitare prin fotografie¹, analiza documentelor de arhivă personală și instituțională, analiza artefactelor. Finalitatea o reprezintă ilustrarea unor studii de caz, în cazul acesta, al unor familii din sat care au cunoscut experiența emigrării în Statele Unite. Pe lângă interviuri cu descendenți ai emigranților, echipa de cercetare² a reușit să strângă, până la momentul elaborării acestui studiu, un număr considerabil de obiecte personale: scrisori, fotografii, cocarde, bilete de călătorie, scrisori de invitație, o valiză din lemn cu inscripția „Șona-New York”, un pașaport. De asemenea, de folos a fost și consultarea Ellis Island Passenger Search Database care oferă informații despre toți pasagerii vaselor cu emigranți ajunși pe teritoriul american prin portul din New York, unde am putut identifica câteva zeci de emigranți din Șona.

Majoritatea celor care au plecat în America s-au întors, după o perioadă de timp, în sat, povestind mai mult sau mai puțin familiilor regăsite ce a însemnat pentru ei călătoria peste mări. Pentru urmașii lor, episodul călătoriei fie a rămas o istorie exotică, izolată, fie a deschis gustul pribegiei, după cum vom vedea în cele ce urmează. Aceste documente culese în arhiva proiectului pe parcursul unui an se dovedesc esențiale pentru reconstituirea, chiar dacă parțială, a istoriei emigrării șonierilor în perioada 1900-1935.

Tema studiului de față se află într-o anumită măsură

cu cercetările etnografice ale emigrării din Transilvania, inițiate în anii '30 de școala sociologică gustiniană. Interesul de atunci al cercetătorilor pentru realizarea unor monografii ale emigrării a fost stimulat și de accesul relativ ușor la informații, cu atât mai mult cu cât fenomenul era în plină desfășurare. În contrapondere cu cercetările de acum aproape o sută de ani, încercările de astăzi de a descoperi aspecte noi, relevante despre emigrarea transilvănenilor în America se pot lovi de anumite obstacole. Totuși, în contextul unui nou val de emigrare, de data aceasta în țările Europei occidentale, înțelegerea începuturilor emigrării economice românești poate capăta noi semnificații. Subiectul emigrației în America a fost revitalizat recent de o serie de studii realizate de istorici, antropologi, sociologi, literați, dar și de inițiative artistice și culturale. Merită menționate, printre altele, amplul studiu al lui Dorian Branea dedicat memorialisticii de călătorie românească în Statele Unite din secolul al XX-lea³, cel al Sandei Golopenția⁴ sau al Ancăi Hartular⁵. Subiectul emigrării către America a fost reflectat recent și în presa românească, de publicații precum *Historia*⁶ sau *DelaO.ro*⁷. Listei de cercetări care au revigorat analiza emigrației de început i se adaugă și „Americanii. Un podcast despre începuturile emigrării în masă la noi”⁸, realizat de Bianca Karda, Claudia Câmpeanu, Diana Meseșan, Flora Pop, Mara Mărăcinescu, Roma Gavrilă. De-a lungul celor șase episoade, prin intermediul interviurilor cu urmași și cunoscuți ai emigranților, cercetători, autorități locale, autoarele podcastului au reușit să creeze un tablou captivant prin complexitatea informațiilor, nuanțele analizei și structurării lor, precum și minuțiozitatea folosirii mijloacelor artistice care îi oferă ascultătorului un anumit tip de intimitate cu subiectul.

Analiza pe care o propun în rândurile următoare încearcă să surprindă particularitățile emigrării locuitorilor unui sat din Făgăraș, Șona, în America anilor 1910-1930. Într-o oarecare măsură, aceasta constituie recreerea unei monografii a emigrării, în maniera în care o realizase sociologul interbelic Adrian Negrea pe cea a satului Drăguș, din același județ, acum aproape un secol.

1) Emigrarea românilor transilvăneni în America

Primii emigranți români au provenit în cea mai mare parte dintre țăranii din Transilvania, Banat și Bucovina, teritorii ce au făcut parte din Imperiul Austro-Ungar până în 1918. De la sfârșitul secolului al 19-lea și până la finele Primului Război Mondial, situația românilor din Transilvania a rămas constantă. Deși preponderent țăranii liberi, proprietățile lor funciare erau extrem de reduse, lipsa educației și a resurselor făceau ca productivitatea agricolă să fie scăzută, iar competiția pentru resurse acerbă pe fondul creșterii natalității și al presiunii industrializării.⁹ În plan politic și cultural, politica de maghiarizare accentuată în administrație și educație

a determinat ascensiunea politicii de tip naționalist în rândul intelectualilor români care propovăduiau prioritatea conștiinței naționale românești și dobândirea autonomiei teritoriale.¹⁰

Date cu privire la numărul total al românilor transilvăneni care au emigrat în America începând cu 1890 sunt dificil de identificat. Regăsim, însă, în publicistica epocii, informații parțiale care ne pot ajuta să ne dăm seama de amploarea fenomenului. De pildă, ziarul „Luceafărul”¹¹ din 1913 dedică în paginile sale un amplu material semnat de ziaristul ardelean Ion Iosif Schiopul, „Românii din America. O călătorie de studii în Statele Unite”¹², în care relatează românii rămași acasă despre modul în care s-au organizat conaționaliilor lor, nefiindu-se să scoată în evidență problemele pe care le întâmpinau aceștia și, uneori, chiar să indice responsabilii. Analizând rapoartele biroului american de emigrare, ziaristul estimează numărul românilor din America între 80.000 și 100.000¹³, dintre care majoritatea covârșitoare proveneau din Transilvania. În studiul său „Procesul de emigrare a Drăgușenilor în America”, Adrian Negrea avansează cifra de 150.000 pentru perioada 1899-1913. Negrea a fost unul dintre cercetătorii școlii de sociologie întemeiate de Dimitrie Gusti pentru monografierea satului românesc, fiind implicat în realizarea unei ample analize a emigrării din satul Drăguș, județul Făgăraș, în 1929. Din județul Făgăraș, aproape 13%¹⁴, adică cel puțin un membru din mai mult de jumătate dintre gospodăriile satului și o cincime din populația totală emigrase în America. Proporția de emigranți din județ era de trei ori mai mare față de restul regiunilor Transilvaniei.¹⁵ În aceste condiții, devine lesne de înțeles interesul sociologilor pentru studierea emigrării din satele transilvănene, cu atât mai mult cu cât experiența migrației fusese decisivă în transformarea comunității rurale și în conturarea identității sale.

a) Cine și de ce emigrează?

Atât la Schiopul, cât și la Negrea, întâlnim indicat un profil dominant al emigrantului: țaran, tânăr, bărbat, fără sau cu un nivel scăzut de educație, deseori fără cunoștințe prealabile în practicarea unei meserii calificate. Aceste caracteristici sunt confirmate și de Christine Galitz, ca urmare a cercetării diasporei românești realizate în 1927.¹⁶ Desigur, printre emigranți se regăseau și persoane de vârste medii, femei, cu studii, dar acestea erau mai degrabă excepții. În plus, emigranții proveneau preponderent din centrul și estul Transilvaniei, adică din zona Sibiului, Târnavelor, Someșului, Arieșului, Bihorului, Zalăului, unde se aflau mari comunități de români.

Ce îi determina pe aceștia să plece către America? Pentru a înțelege rațiunea din spatele unei asemenea decizii, potrivit este să avem în vedere un cumul de factori favorizanți. Primul, dacă nu cel mai important, este argumentul de ordin economic¹⁷. Așa cum am arătat

mai sus, țărani români din Transilvania trăiau în condiții dificile, din activități agricole. Suprafețele pe care le aveau în proprietate erau mici, iar creșterea natalității nu făcea decât să acutizeze problema funciară. Într-unul dintre numerele publicației muntene „Voința Națională”, emigrarea era prezentată drept consecință a politicilor defectuoase ale administrației maghiare, situație de care ar fi trebuit să ia seamă și politica românească. „Deci, ca să nu emigreze muncitorii din Ungaria în America, trebuie să fie acasă tot așa de bine ca și acolo. Alt fel, ori-ce măsuri de a-i poprii vor rămânea zadarnice. Învățătura s'ar putea lesne scoate și întru cât ne privește; căci și la noi au început agenții a lăuda fericirea din America.”¹⁸ Pericolul semnalat de gazetarii munteni nu era lipsit de temei de vreme ce, asemenea conaționaliilor lor de dincolo de Carpații, și țărani din sud vor lua calea pribegiei către America, câțiva ani mai târziu.¹⁹

În al doilea rând, cu cât numărul emigranților creștea, cu atât sporea numărul agenților care intermediu plecarea acestora²⁰. Ei umblau din sat în sat, prezentând posibilitatea găsirii unei slujbe în America drept cea mai potrivită soluție împotriva sărăciei. Se ocupau de toate formalitățile necesare pentru înlesnirea călătoriei emigranților, de la obținerea pașapoartelor legale – și, uneori a celor false²¹ –, la trecerea frontierei, obținerea biletelor de tren, vapor și găsirea unei slujbe în America. Rețelele de agenți erau bine puse la punct și eficiente: de aceea, nu era izolată în epocă referirea la ele în termenii unei forțe seducătoare, ademenitoare.

În al treilea rând, un element esențial îl reprezentau scrisorile pe care cei ajunși în America le trimiteau acasă. De fapt, scrisorile constituiau instrumentul esențial prin care ei rămâneau în contact cu familiile lor, povestindu-și experiența, dar și aflând informații despre cei lăsați în urmă. Mai mult, prin intermediul scrisorilor, ei îi invitau pe alți membri ai familiei să li se alăture. Un exemplu în acest sens este și cazul fraților Brad din filmul „Profetul, aurul și ardelenii”, menționat la începutul acestui text. Chiar dacă istoria lor este una fictivă, se dovedește utilă pentru înțelegerea rolului de mediator în comunicare, dar și de sprijin emoțional pe care îl jucau scrisorile („carte”, în limba epocii). În fond, ele erau martorul cel mai intim al trăirilor emigranților, dar și al impactului pe care plecarea îl avea asupra familiei și satului.

Nu în ultimul rând, evitarea serviciului militar poate fi considerat un element determinant în decizia emigrării²². Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, românii au fost mobilizați masiv în armata austro-ungară. Pentru a evita să lupte împotriva românilor de peste Carpați, unii transilvăneni au ales să se eschiveze.²³ Cei pe care pregătirea războiului i-a găsit în Statele Unite au refuzat să se întoarcă, preferând să lupte aiurea, în schimbul unor recompense din partea guvernului american. O mărturie în acest sens a unui locuitor din Drăguș merită invocată:

„În timpul războiului [spunea Iosif Stoica] erau în America la vreo 120 de drăgușeni, cei mai voinici. Mulți dintre ei s-au dus ca să nu lupte contra Românilor. Atunci delegația română din America era formată din: căpitan Stoica, Moța și Lucaci. Când ne spuneau Americanii să mergem în Ungaria noastră, să luptăm, răspundeam: duceți-ne în Mexic ca să facem războiu ca să nu împușcăm pe frații noștri din armata românească.”²⁴

Amplerea fenomenului migraționist a atras încă de la început atenția autorităților austro-ungare care l-au perceput ca o amenințare, mai ales prin potențialul său de depopulare.²⁵ În consecință, au fost adoptate o serie de măsuri restrictive. Una dintre primele astfel de decizii a fost legea adoptată în 1881 care condiționa activitatea agenților de recrutare a viitorilor imigranți de obținerea unei autorizații din partea oficialităților austro-ungare.²⁶ Acestea i s-au adăugat refuzul eliberării pașapoartelor și controlul strict al circulației persoanelor la granițe.²⁷ În ciuda adoptării politicii de limitare a emigrării, obstacolele s-au dovedit insuficiente pentru a-i descuraja pe cei care voiau să plece.

b) În America

Migrația către Statele Unite a reprezentat, cel mai probabil, un ultim resort al acestor populații, date fiind riscurile și provocările deplasării către o lume complet diferită, dar care promitea schimbare. Călătoria până în Statele Unite dura multe zile anevoioase petrecute în trăsură, trenuri, vapor, deseori în condiții precare, iar costurile deplasării nu erau la îndemâna oricui. Mai mult, odată ajunși acolo, visul american se împlinea greu, iar pentru unii rămânea o simplă himeră²⁸. Decizia emigrării în Statele Unite era rezultatul unui calcul rațional și nu al unor capricii sau naivități. Decisivă în hotărârea de a pleca era situarea persoanei în cauză într-o „spirală a migrației”, cu alte cuvinte, existența în anturajul apropiat – rudă, prieten etc. – a unui imigrant în Statele Unite care împărtășea celorlalți experiența proprie. Așa cum arată Nina Michalikova²⁹ și Mark Wyman³⁰, cei ce urmau să emigreze aveau cunoștințe despre disponibilitatea locurilor de muncă, meseria pe care o vor avea, piața salariilor și condițiile de muncă pe care aveau să le întâlnească. Acest fapt explică, printre altele, concentrarea românilor cu precădere în state răsăritene ale Americii precum Pennsylvania, Ohio, Illinois, New York³¹. Comunitățile de emigranți transilvăneni s-au format în acele locuri pentru că acolo s-a întâmplat să ajungă primii lor de semeni. Următorii emigranți mergeau pe calea deja bătătorită de înaintași și alegeau ca destinație orașe unde se mai aflau și alți români pe care eventual îi și cunoșteau.

America se afla în plin avânt industrial și tehnologic, ceea ce determina existența unei bogate oferte de locuri de muncă. Muncitorii care proveneau din estul Europei, implicit românii, erau preferați deoarece constituiau

o mână de lucru relativ ieftină, dispusă să facă dintre muncile cele mai grele. Cu toate acestea, după 1920, Statele Unite a adoptat o serie de măsuri restrictive pe fondul crizei economice, dar și al creșterii adversității populației locale față de noii veniți.³² Spre exemplificare, dacă în perioada 1920-1929, au emigrat în America aproximativ 68000 de români, numărul lor a scăzut dramatic la aproape 5000 în perioada 1930-1939.³³

Ajunși în America, vechii țărani deveneau, în noul context, muncitori, angajați în diverse domenii de producție precum industria metalurgică sau cea producătoare de mașini, prelucrare a cărnii sau exploatare de cărbuni.³⁴ Foarte puțini dintre ei practicau meserii precum cele de acasă, mulți alegând să se reconvertească în funcție de cerințele pieței. Emigranții români se orientau către acele locuri de muncă pentru care nu era nevoie de cunoștințe avansate, dar care cereau efort fizic intens, multe ore de muncă, remunerate în concordanță, de obicei, cu dificultatea pe care o presupuneau. Pentru că șederea lor în Statele Unite era temporară, nu aveau timpul necesar să avanseze în ierarhia posturilor, dar nici să dobândească abilitățile necesare pentru a deține responsabilități de coordonare sau organizare.³⁵

Analizând situația din perioada 1908-1923, dintr-un număr de aproape 96000 de emigranți români, peste 63000 s-au întors acasă³⁶. O proporție atât de mare a celor care au revenit acasă, similară cu a celor din Bulgaria, Serbia, Ungaria, Slovacia, rămâne totuși o excepție prin raportare la numeroasele populații din Europa care au plecat definitiv în Statele Unite. Unii decideau să muncească pentru o perioadă de timp, după care, cu banii strânși, reveneau la familiile lor din țară. Alții se întorceau pentru că nu se putuseră adapta noilor condiții sociale și culturale, fiindu-le imposibil să-și întemeieze o familie.³⁷ Barierele lingvistice – dificultatea învățării limbii engleze³⁸ –, dar și izolarea – programul asiduu de lucru care nu mai lăsa loc timpului liber și socializării – ar fi reprezentat tot atâtea motive de părăsire, în cele din urmă, a Statelor Unite. În plus, condițiile vitrege în care alegeau să trăiască (camere și chiar paturi supraaglomerate, mese frugale, oboșală)³⁹ întăreau ideea economiilor drastice și a sacrificiilor pe care alegeau să le facă pentru a se întoarce cu cât mai mulți bani acasă.

În funcție de spiralele de emigrare, românii din America s-au coagulat în comunități compacte din Cleveland, Youngstown, Homestead, Detroit etc., orașe preponderent industriale, în plină dezvoltare urbană. Preluând modelul formulelor de într-ajutoare și de cooperare americane, românii au depus la rândul lor eforturi de a se organiza. Exemple notabile de „tovarășii” sunt „Carpatina”, „Albina”, „Învierea”, „Plugarul Român”, „România Nouă”, „Leul”, „Coroana României”, „România Liberă” etc., concentrate în Ohio, Indiana, Michigan.⁴⁰ Cu toate că scopul principal al creării lor era oferirea

sprijinului financiar celor din America, dar și familiilor de acasă, ele îndeplineau și o funcție culturală prin punerea în scenă a diverselor activități cultural-artistice – cu precădere, festivități cu ocazia sărbătorilor, spectacole, petreceri, piese de teatru. Pe lângă acestea, sporadic, organizațiile se implicau și în acțiuni cu rol politic, prin semnarea și trimiterea de petiții în care criticau politica discriminatorie a românilor de către coroana habsburgică.⁴¹ Și Misiunea Patriotică Națională, stabilită în 1917 la Washington, avea să joace un rol activ în popularizarea politicii românești în rândul diasporei⁴². Nu în ultimul rând, bisericile ortodoxe care se aflau în strânsă legătură cu asociațiile mai sus menționate, în anumite situații, chiar preoții parohi fiind cei care le înființau și/sau le conduceau.

Comunitățile românești din America erau relativ închise, iar emigranții rareori interacționau cu populația americană. De aceea, impactul cultural al emigrării era minimal și de strictă necesitate. Pentru autori naționaliști interbelici precum Schiopul, acesta reprezenta un aspect pozitiv, o soluție de rezistență față de procesul de alterare a identității în contact cu alte etnii, culturi etc. Românii din America, observa Schiopul, mențineau viu specificul național, practicând obiceiuri aduse de acasă – nunți, botezuri, petreceri la care sunt invitați conaționali lor. Credința, limba, portul popular, afinitatea națională constituie liantul social ale acestora. Schiopul nota cu entuziasm faptul că specificul național era mai prezent în viața lor decât a celor de acasă, iar limba lor română mai bogată și mai prețuită.⁴³ Sub privirea critică a lui Schiopul, organizarea românilor era deficitară, ineficientă și coruptă. Organizațiile și bisericile stabilite pentru a servi interesele emigranților erau instrumentalizate în folosul personal al celor care le conduceau. Rivalitățile dintre liderii asociațiilor sau preoții ortodocși fragmentau diaspora într-o polifonie a intereselor și mesajelor transmise în spațiul public. Principalul canal scris de difuzare a informațiilor, dar și de mobilizare îl constituiau gazetele, dar ele aveau un număr relativ mic de cititori din pricina educației precare a emigranților. Analizând publicațiile diasporei, Schiopul le găsea lamentabile: fie promovau alte dogme decât cea ortodoxă („Revista pentru propaganda evanghelică”, „Creștinul”), aveau orientări ideologice incompatibile cu valorile sale („Desrobirea”), fie erau lipsite de profesioniști ai gazetăriei sau erau deținute de evrei („Lumea Nouă”, „Steaua Noastră”, „Deșteaptă-te Române”).⁴⁴

În spațiul american, nu puține erau situațiile de interacțiune ale românilor cu lumea evreiască provenind din țările române, emigrată în paralel, din pricina persecuțiilor – 100.000 de evrei se aflau în America.⁴⁵ În lectura naționalistă a lui Schiopul, evreii erau prezentați în ipostaza exploatatorului economic care profita de pe urma condiției nefericite a țăranilor români emigranți⁴⁶. În relatările sale, populația evreiască din America, mai educată, mai integrată și cu mai mult capital nu ezita

să speculeze naivitatea, ignoranța și viciile românilor cu scopul de a se îmbogăți⁴⁷. Tot evreii erau cei care administrau și distribuția cărților românești⁴⁸, ceea ce în opinia sa era o nedreptate, de vreme ce afacerea prospera din banii cheltuiți de români. În contrapondere, în monografia sa asupra emigrării în America⁴⁹, Drutzu contrazice imaginea competiției dintre români și evrei, înlocuind-o cu cea a coeziunii și devotamentului comun pentru România.⁵⁰

Lectura în cheie ideologică a emigrației este un fenomen lesne observabil în textele epocii. Opticii naționaliste, cu tușe sumbre, a realității diasporei, i se opune într-o bună măsură analiza Christinei Galitzi care scoate în evidență politicile de acomodare și integrare ale emigranților la realitatea americană. Spre deosebire de Schiopul care percepe organizațiile diasporei drept instrumente de enclavizare și conservare, Galitzi le consideră o etapă primară necesară în procesul de asimilare a emigranților la noua viață din America⁵¹. De altfel, o idee similară este menționată cinci ani mai devreme de Drutzu. Din punctul său de vedere, însăși existența acestor societăți este dovada unui proces de asimilare, de vreme ce modelul organizării emigranților în structuri formale culturale și de într-ajutorare este tipic american, el fiind preluat de mai toate comunitățile de nou-veniți⁵². Dovadă în acest sens este și faptul că aceste societăți nu apar în mod spontan odată cu venirea emigranților. Așadar, ele nu sunt consecința unui simplu act de convertire, ci a unui proces de transformare al emigranților.

Nu în cele din urmă, un fenomen important ce însoțea migrația în Statele Unite îl reprezenta circuitul banilor pe care românii îi trimiteau acasă. Pentru a-și plăti datoriile, achiziționa pământ sau pentru a-și întreține familia, emigranții recurgeau, de obicei, la una dintre cele două soluții: fie îi trimiteau prin scrisori recomandate, fie apelau la serviciile unor agenții specializate. Uneori, însă, agoniseala acestora cădea pe mâna unor falși agenți care, în vâltoarea speculei și interesului pentru profit, întârziu ajungerea banilor la destinație sau chiar dispăreau cu banii. Numărul păgubiților creștea exponențial cu valul de emigranți, fapt amplificat și de publicitatea pe care și-o făceau aceștia în publicațiile românești din diaspora.⁵³

Emigrarea în Statele Unite a românilor transilvăneni la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea reprezintă un subiect de interes major pentru înțelegerea construirii dinamicii sociale și culturale din lumea rurală. Specificitatea emigrației românești constă în faptul că ea se construiește prin spirale sociale – rude, apropiați – care sunt, în esență, pseudo-reconstituiri ale satului lăsat în urmă. Românii emigrează în America pentru a câștiga rapid bani și pentru a se întoarce, după un timp, acasă. De aceea, ei nu sunt interesați să-și reconsidere din temelii viața în America, ci să o folosească drept oportunitate de progres economic și social în satul în care vor reveni, mai devreme sau mai

târziu. Considerentele economice, forța persuasivă a agenților de emigrare, politica excesivă de maghiarizare și obligativitatea prestării serviciilor militare sub coroana habsburgică constituie un cumul de factori care îi determină pe românii din Transilvania să emigreze masiv.

2) Șoneri în America

Asemenea multor altor transilvăneni, locuitorii satului Șona au fost martorii direcți sau indirecti ai emigrării în America. Asupra motivelor care i-au determinat să plece nu voi insista în paginile următoare deoarece ele nu se abat de la liniile trasate mai sus. Ce voi avea însă în vedere este experiența personală a câtorva șoneri care s-au numărat printre emigranții de la început de secol, precum și relația lor cu cei rămași acasă. Pentru o mai bună înțelegere a emigrării lor, secțiunea ce urmează a) creionează un profil al satului din perspectiva poziției sale geografice, distribuției de gen, nivelul educației și tipurilor de meserii; și b) scoate la lumină fișa personală a câtorva dintre șonerii plecați în America, după cum reies din diferitele tipuri de arhivă consultate.

a) Profilul administrativ și social al satului Șona

În prima jumătate a secolului trecut, Șona⁵⁴ a făcut parte din județul Făgăraș, plasa⁵⁵ Șercaia. După reforma administrativă comunistă din 1950, județul Făgăraș a fost desființat, iar satul a ajuns în jurisdicția județului Brașov, unde se află și în prezent. Poziția sa geografică, la cotul Oltului, l-a menținut într-o oarecare izolare, ferit de perspectivele modernizării, comparativ cu alte sate transilvănene aflate pe rute comerciale.

Conform recensământului din 1930, Șona avea o populație de 873 de locuitori⁵⁶, majoritar română, creștin-ortodoxă și relativ tânără⁵⁷. Dacă ponderea femeilor și cea a bărbaților diferea într-o măsură nesemnificativă în favoarea celor din urmă, diferențele notabile se manifestau la nivelul educației. Majoritatea covârșitoare a populației avea studii primare și doar o minoritate neglijabilă, studii profesionale sau universitare. Rata analfabetismului era, însă, la jumătate în rândul bărbaților față de femei⁵⁸, situație datorată lipsei de acces la educație al acestora din urmă.

Cât privește ocupația șonerilor, recensământul din 1930 ne arată că în județul Făgăraș, majoritatea populației lucra în agricultură⁵⁹ și, într-o mică măsură, în industria lemnului și cea a textilelor⁶⁰. Puțini erau salariați sau ucenici, lăsând majoritatea să fie integrată categoriei de patroni (sic!), potrivit Institutului Național de Statistică, instituția responsabilă pentru recensământ. Desigur, cuvântul patron nu este neapărat folosit cu sensul antreprenorial de astăzi, incluzând în această categorie și persoanele care lucrează pentru folosul propriu. În acest context, țaranii devin patroni (sic!).

Condițiile materiale relativ precare de la începutul

secolului trecut i-au determinat pe unii șoneri să privească emigrarea temporară în America ca pe o alternativă demnă de luat în calcul pentru obținerea unor venituri consistente cu care să-și mărească gospodăria, să-și plătească datoriile, să-și clădească o familie etc. Nu cunoaștem numărul exact al emigranților din Șona. Totuși, din analiza arhivei biroului de emigrare din Ellis Island, cea mai mare poartă de intrare dinspre Europa, doar prin cunoașterea precisă a unor nume, am putut identifica cel puțin patruzeci de persoane care au declarat ca loc de proveniență satul Șona. Prin urmare, putem estima că cel puțin 5% din populația satului – preponderent masculină, deși sunt și cazuri izolate de emigrante – au fost cel puțin o dată plecate în America. În plus, șonerilor identificați în arhiva de la Ellis Island li se adaugă și cei care dau numele județului în loc de cel al satului sau pur și simplu cel al Ungariei. Merită menționat faptul că atunci când valul de emigrări atinge apogeul – în primele două decenii al secolului trecut –, autoritățile americane consemnează cu meticulozitate o serie de informații biografice relevante: vârstă, înălțime, culoarea ochilor, a părului, statutul civil, prezența sau nu a unor infirmități, locul nașterii, persoana de contact din locul de proveniență, persoana de contact din America, adresa la care ar urma să locuiască, posesia unei sume de bani care să-i asigure traiul și intrări anterioare în America. Începând cu anii 20, când valul de emigrare începe să descrească și pe fondul mării crize economice, informațiile vamale devin lacunare și, prin urmare, reconstituirea destinului migraționist este mai dificil de realizat.

b) Nume, prenume, destinație

Fără să facă notă discordantă, șonerii care au plecat în America și-au constituit propriile rețele de emigrare, compuse din bărbați tineri, cu vârste până în 35 de ani, înrudiți. De pildă, Achim Frățilă avea 19 ani când a ajuns în New York, pe 19 noiembrie 1908, la bordul vasului Bremen. Din scriptele biroului de emigrare, aflăm că tatăl, de asemenea, Achim, dar și fratele său, Spiridon, se aflau deja acolo.

La rândul său, Marcu Capătă a ajuns în America pe 17 aprilie 1914, la bordul vasului Rochambeau pe care se imbarcase din portul Le Havre. De acolo, avea să își continue călătoria până în statul Missouri, unde se afla fratele său, Ioan. Alături de el, călătoreau alți trei consăteni, rude/vecini, care urmau să ajungă în St. Louis sau Valley Park, două orașe ale statului Missouri. Toți aveau obligația să declare dacă aveau rude sau cunoștințe care să locuiască în America, alături de dovada deținerii unei sume de bani care să le asigure traiul zilnic. Fiecare dintre ei avea deja un frate sau un văr ce lucra deja în America, astfel încât doar din lectura fișelor de intrare a călătorilor, putem observa confirmarea circumscrierii situației lor în modelul de emigrație amintit la începutul acestui studiu. În scriptele vamale, numele locului de

proveniență este scris greșit – anume „Șoira” sau chiar „Lona”, în loc de Șona. Astfel de erori erau frecvente și ele se datorau fie grabei ofițerilor vamali, fie dificultății de înțelegere a numelui așa cum era pronunțat de către emigrant, fie chiar ilizibilității documentelor ca atare. Am putut observa chiar diferențe între documentele vamale scrise de mână și transcrierea lor pe site-ul ce conține baza de date. De aceea, la căutarea numelui unui emigrant nu trebuie renunțat dacă nu este identificat numele din prima încercare. Sunt mari șanse ca o persoană să fie identificată după căutări succesive, imaginând o serie de posibilități de scriere a numelui. În cazul lui Marcu, numele din documente este Marku Capeta.

În 1914, Marcu avea 30 de ani și era deja căsătorit cu Bucura, care îl aștepta în Șona și aveau împreună un copil. Similară este și situația celorlalți trei consăteni – peste 30 de ani, căsătoriți, ale căror soții se aflau acasă. Toți mai fuseseră plecați în America cel puțin o dată sau de două ori. Nu avem acces la situația ieșirilor din țară, dar putem deduce că emigrația avea scop exclusiv economic. Lucrau pentru o perioadă de timp cât să strângă suficienți bani, după care reveneau acasă. Nu știm dacă, pentru Marcu, călătoria din 1914 a fost ultima. În arhiva familiei, încă se află un bilet St. Louis-New York, dar și o scrisoare de invitație pe numele său, al soției și primului său copil, Olivia. George Cumpănaș, angajat ca „agentură de bilete de vapoare” și care deținea și un capital de 5000 de dolari îi chema pe cei trei la New York și garanta întreținerea lor. Din păcate, nu putem ști dacă legătura dintre Capătă și Cumpănaș era întemeiată pe o relație de prietenie, rudenie sau era pur și simplu o formalitate menită să-l ajute pe cel dintâi să plece cu familia. În același timp, putem specula și cu privire la intenția călătoriei. În cazurile anterioare, emigranții călătoreau fără familie, cu gândul cel mai probabil de a reveni în sat. În cazul de față, prezența soției și copilului ne poate sugera intenția de a pleca definitiv în America.

De la Marcu, au rămas și două cocarde care atestă adeziunea sa la „Prima societate română de ajutor Alexandru cel Bun, 28 octombrie 1917, South St. Paul, Minneapolis”. Faptul că Marcu este proprietarul celor două cocarde nu poate fi pus la îndoială, de vreme ce, pe plicul care le conține, stă scris „Marcu Capeta. Membru fundație al societății R A C Bun, no 36”⁶¹. Prezența numelui său atât în documente legate de St. Louis, dar și de South St. Paul, în arhivele instituționale, dar și în arhiva familiei, ar putea avea o singură explicație, anume că și-a schimbat reședința în căutarea unui loc mai bun de muncă. De altfel, nu puține erau situațiile când emigranții își pierdeau slujba sau erau nemulțumiți de condițiile de muncă și atunci, sfătuiți de cunoscuți sau rude, căutau noi oportunități de angajare, uneori chiar în alte state ale Americii.

Experiența contactului cu America avea să lase o amprentă puternică asupra familiei Capătă. Ioan Capătă, fratele lui Marcu, figurează, de asemenea, în documentele

americane sub numele de Jacob Capeta. Avea 36 de ani și era deja căsătorit când a ajuns pentru prima dată la New York, la bordul vasului Kaiser Wilhelm der Grosse, pe 26 martie 1914. Alături de el, a călătorit un alt consătean, Călin Moise, cu cinci ani mai în vârstă decât Ioan și probabil cu mai multă experiență pe calea pribegiei. Mai fusese în America de încă două ori – în 1909 și 1911. Împreună, cei doi urmau să ajungă în Massillon, Ohio. Ca un simbol al pribegiei, în arhiva familiei din podul casei, se mai află cufărul de călătorie al lui Ioan, pe care încă se poate citi eticheta Șona-New York.

Fiul său, omonim, avea să emigreze în 1952, la bordul navei Woensdrecht, având ca punct de destinație tot orașul Massillon. Ulterior, și ceilalți frați îi vor urma exemplul, împrăștiindu-se prin toată America, până la San Francisco. Conform mărturiei din timpul interviului realizat în august 2022 cu O.D., singura persoană din cinci frați care nu a emigrat, Ioan Capătă-tatăl și-ar fi dorit să rămână în America, făcând toate demersurile necesare, inclusiv obținerea cetățeniei. Pentru că soția sa s-a împotrivit ideii de a se muta în America, a fost nevoit să rămână în Șona. Presimțind presiunea dictaturilor și a vieții grele, a avut totuși ideea de-ai face și pe copiii săi cetățeni americani. Atunci când comunismul a venit la putere și granițele țării s-au închis, cetățenia americană a reprezentat colacul de salvare al familiei în căutarea unei vieți mai bune și poate chiar a visului american.

Interviul luat lui O.D. oferă multe informații prețioase despre destinele emigranților români și ale familiilor rămase acasă. După cum am arătat în paginile de început ale acestui studiu, un rol esențial îl jucau scrisorile care nu doar purtau mesaje și informații despre unii și alții, ci și bani – sume mici – care aveau menirea de a ușura povara financiară a familiei până când cel plecat se întorcea cu suma strânsă în urma muncii. O.D. povestește despre cum mama sa era obișnuită să primească câte o bancnotă-două, în plicul cu vești de la soț. La un moment dat, nu i-au mai ajuns scrisori de la Ioan, ceea ce a alimentat ironiile familiei despre o posibilă relație extraconjugală în America. În realitate, scrisorile erau „confiscate” de anumiți reprezentanți ai autorității locale, fiindu-le cunoscută practica de a strecura bani în corespondență.

În cercetarea arhivelor personale ale șonerilor, am descoperit corespondența inedită dintre Ana și Moise Șandru. Acesta din urmă, aidoma unora dintre consătenii săi, se afla la Massillon, Ohio. În scrisoarea din februarie 1914, Moise povestește într-un stil alert despre dificultățile găsirii unui loc de muncă, trecând prin Robin, Columbus și sfârșind în Massillon, unde se aflau fratele său, dar și „Ioan și Bucur ande Folea”. Se scuza că îi scrie familiei după mult timp de la plecare, argumentând că întârzierea scrisorii a fost condiționată de încercările numeroase de a găsi o slujbă. Înțelegem din stilistica și conținutul epistolar că scrisorile erau scrise doar când expeditorul avea ceva important de

comunicat, în cazul de față, angajarea mult așteptată. Moise se plânge de instabilitatea slujbelor cu caracter sezonier din fabrici, dar pare străbătut de speranță și optimism, mai ales că nu e singur acolo. Într-o altă scrisoare, Moise îi transmite soției că i-a trimis prin poștă 40 de coroane „de ajunge pe seceră se mai luați și niște secerători și roți cu frâne”, o anunță că are de primit niște bani de la Bucur Beca și o roagă să îi transmită dacă are cele necesare ale gurii. În altă parte, Moise se află în postura unui veritabil *socialite* rural. Transmite calde urări familiei, soției, diverșilor vecini cu anumite ocazii; se interesează, în egală măsură, de soarta semenilor ca și de cea animalelor; sfătuiește pe cei de acasă să vândă vite, să cumpere oi, să îngrijească caii.

În contrast cu stilul destul de locvace și arid în același timp al scriiturii soțului, Ana îi trimite un răspuns extrem de cald, emoționant și profund, sub forma unor versuri: „Că te-ai înșelat pe tine, badea dragă/ Du-ți bade dorul cu tine/ Nu ți-l mai lăsa la mine/ Că tu ai bade dor greu/ Și nu ți-l pot purta eu/ Că eu am lucru la câmp/ Nu pot dorul să ți-l duc/ M-ai lăsat bade cu caru'/ Să-ți port doru' și amaru'/ Să mă duc în tot locu'/ Purtându-ți badeo dorul/ De m-aș duce, unde m-aș duce/ Gându' de la tine nu-mi fuge/ Că eu badeo m-aș lăsa/ Gându' de America/ Dar nu mi-l pot lăsa/ Că mi s-a urât lumea/ Prin toată Europa/ M-aș tot duce cât e lumea/ Și-ndărăt nu m-aș uita.” Epistola lirică a Anei este evocatoare în privința dificultăților celor rămași acasă, mai ales a femeilor care aveau întreaga povară a îngrijirii familiei și a gospodăriei – și mai ales una destul de mare, din câte se înțelege din corespondență – pe umerii lor. În subtext, transpar o serie de sentimente amestecate: dor, deznădejde, oboseală, chiar invidie pe ceea ce ea interpretează la soțul ei a fi un soi de detașare și distragere, date de contactul cu noi experiențe și locuri. În alte rânduri, Ana chiar îl suspectează de abandon, probabil pe fondul rarei corespondențe pe care o primește de la Moise. Cu toate că au stiluri afective diferite – Moise, mai rece, mai calculat, Ana, mai romantică și mai expansivă emoțional –, cei doi par să țină în mod profund unul la celălalt, ceea ce contrazice într-o mare măsură prejudecata cu privire la o presupusă lacună sentimentală în relațiile de cuplu de la sat, pe fondul unei așa zise abordări pragmatice a vieții.

Unii dintre șoneri s-au întors cu bani, și-au cumpărat pământ, și-au mărit gospodăria, iar alții, ce-i drept, mai rar, s-au întors lefteri. De pildă, în interviul luat în august 2022, S.C. a povestit că bunicul său nu doar că a revenit acasă fără bani, ci s-a și îndatorat pe drumul de întoarcere, pentru a-i cinsti pe săteni, la revedere. În mod clar, pentru familia lui S.C. și mai ales pentru soția

sa, experiența Americii nu a fost una pozitivă, cu atât mai mult cu cât a dus în derizoriu ideea sacrificiului lipsei bărbatului de acasă pentru prosperitate financiară. Ne putem închipui ce a însemnat eșecul soțului pentru bunica lui S.C. în contextul cultural și social al satului, în care comparațiile cu vecinii erau inevitabile și, uneori, copleșitoare.

Concluzii

Emigrarea locuitorilor din satul Șona în America a reprezentat un fenomen esențial în evoluția satului din ultimul secol. Cu toate că amintirea explicită a primilor emigranți pare să se fi estompat, ea poate fi totuși reconstituită, chiar dacă parțial, cercetând arhivele personale ale sătenilor, căutând în poduri sau cufere și stimulând memoria celor care mai sunt încă în viață, prin intermediul interviurilor. Coroborând povești ale descendenților, adunând o sumedenie de artefacte din arealul emigrării americane, dar și consultând arhive instituționale, am reușit să identificăm niște repere relevante în constituirea identității locale, pornind de la experiența pribegiei.

Cu toate acestea, tipul acesta de cercetare etnologică are și limitele sale, similare, păstrând desigur proporțiile, cu ale paleontologiei. „Fosilele” descoperite și adunate în arhiva proiectului de la Șona ne oferă niște indicii valoroase despre impactul emigrării asupra celor plecați și asupra familiilor lor, dar lasă loc și multor speculații. În acest sens, un obiect-simbol adăugat recent în arhiva proiectului, descoperit în arhiva personală a unui sătean, dar aflat în stare foarte avansată de degradare, ros de șoareci și de vreme, este „Colecta”. Documentul a fost redactat cel mai probabil de șonerii din America, cu scopul de a-l ajuta financiar pe unul dintre confracții aflați la ananghie. În rândurile păstrate, i-am putut identifica pe Moise Șandru, Moise Călin sau Ioan Capătă, câțiva dintre eroii narațiunii noastre. Din păcate, foaia de hârtie nu are rezistența pietrei, ceea ce face ca eforturile de recuperare a istoriei locale de acum un secol să fie o cursă contra cronometru, în care fiecare secundă este decisivă. Din acest motiv, continuarea identificării și conservării patrimoniului local devine o sarcină ce nu poate suporta amânare.

Acknowledgement: Cercetarea pentru acest articol a fost realizată în cadrul proiectului cultural al Asociației Galeria Artep „Șona-Memoria unui loc”, 15/02/2022-15/11/2022, finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Note:

1. Suscitare prin fotografie reprezintă traducerea din limba engleză a sintagmei „photo elicitation”, o metodă de colectare a datelor în cadrul unui interviu, prin contactul direct cu fotografia sau cu alte materiale vizuale. Xanthe Glaw, Kerry Inder, Ashley Kable, Michael Hazelton, „Visual Methodologies in Qualitative Research: Autophotography and Photo Elicitation Applied to Mental Health Research”, *International Journal of Qualitative Methods* 16 (2017): 2-3.
2. Echipa de documentare a fost compusă din Diana Iabrașu, Mihaela Frățilă și subsemnata.
3. Dorian Branea, *Statele Unite ale Românilor. Cărțile călătoriilor românești în America în secolul XX* (București: Humanitas, 2017).
4. Sanda Golopenția, *Emigranții Carter* (București: Paideia, 2008).
5. Anca Hartular, *Merem în America: începuturile comunității românești în America* (București: Editura Fundației Culturale Române, 1996).
6. Florențina Țone, ed., „Românii care au construit America. Povestea emigranților români din Statele Unite”, *Historia Special*, nr. 8, septembrie, 2014.
7. Redacția Delao.ro, „Îmblânzitorii. Ce-au căutat și ce au găsit românii în America”, *Delao.ro*, 3 iulie, 2021, <https://beta.delao.ro/ce-au-cautat-si-ce-au-gasit-romanii-in-america/>.
8. Bianca Karda, Claudia Câmpeanu, Diana Meseșan, Flora Pop, Mara Mărăcinescu, Roma Gavrilă, „Americani. Un podcast despre începuturile emigrării în masă la noi”, *Scena 9*, 2018, <https://www.scena9.ro/americani/proiect#echipa>.
9. Cornel Ban, „Organizing Economic Growth: Romania and Transylvania on the Eve of the Great War”, *Acta Musei Porolissensis*, nr. XLII (2020): 15-30; Keith Hitchins, „Românii”, în *Monarhia Habsburgică (1848-1918). Vol. II Popoarele Imperiului*, ed. Rudolf Gräf (Iași: Polirom, 2021), 228; David A. Kideckel, *The Solitude of Collectivism. Romanian Villagers to the Revolution and Beyond* (Ithaca and London: Cornell University Press, 1993), 36; David Turnock, „The Drive for Modernisation in Inter-War Eastern Europe: Changes in Rurality Carpathian Mountains 1918-1945”, *Geographica Pannonica* 1, nr. 1 (2008): 12-38; David Turnock, „Settlement History and Sustainability in the Carpathians in the Eighteenth and Nineteenth Centuries”, *Review of Historical Geography and Toponomatics* 1, nr. 1 (2006): 31-60.
10. Hitchins, „Românii”, 218-223.
11. Revista „Luceafărul” se bucura deja de un public însemnat și de o istorie de unsprezece ani. Editată de Octavian Goga în 1902 la Budapesta, apoi preluată de Octavian Tăslăuanu la Sibiu, devenise un reper printre publicațiile culturale naționaliste din Transilvania.
12. Studiul lui Schiopul merită atenție din două mari considerente: a) oferă un tablou extrem de complex, bine documentat la fața locului despre situația românilor din Statele Unite, apelând la date culese de la diverse instituții americane, opinii și percepții ale comunităților de emigranți, lectura diverselor documente și publicații ale epocii. În plus, dovedește o bună cunoaștere a limbii engleze și universului economic și social american – inserează inclusiv termeni din limba engleză pe care îi traduce pe înțelesul publicului românesc; b) prezintă o perspectivă interesantă pentru cititorul zilelor noastre asupra manierii în care era tradus fenomenul migraționist în gândirea tradiționalistă și naționalistă a Transilvaniei acelei epoci. Autorul deplânge lipsa de interes în spațiul românesc pentru soarta emigranților, acuzând lipsa informațiilor referitoare la numărul exact al celor plecați, motivele pentru care au plecat, condițiile grele în care trăiesc în Statele Unite și exploatarea ignoranței lor de către cei interesați de profit. De altfel, formula retorică din finalul părții a cincea a studiului „Cine se gândește, însă, la suta de mii de emigranți români din America?”, pe cât pretinde să sancționeze pasivitatea conaționalilor de acasă, pe atât pare să-l arate pe autorul însuși în poziția celui care, cunoscând calea și adevărul, trezește conștiințe. Ion Iosif Schiopul „Românii din America. O călătorie de studii în Statele Unite”, *Luceafărul. Revistă pentru literatură, artă și știință*, nr. 11 (1913): 348.
13. Schiopul, nr. 7: 221.
14. Adrian Gh. Negrea, „Procesul de emigrare a Drăgușenilor în America”, în *Școala monografică Dimitrie Gusti. Despre migrațiune și emigrație la români. Studii și articole*, ed. Zoltan Rostás și Florentina Țone (București: Paideia, 2018), 27-31.
15. Kideckel, *The Solitude*, 39.
16. Christine Avghi Galitz, *A Study of Assimilation among the Roumanians in the United States* (New York: Columbia University Press, 1929), 32-42.
17. „Emigrările din Ungaria”, *Voința Națională*, nr. 5041, 17 (30) noiembrie, 1901, 1.
18. „Emigrările din Ungaria”, *Voința Națională*, nr. 6613, 10 (23) iunie, 1907, 1.
19. „Emigrarea țaranilor noștri”, *Adevărul*, nr. 8155, 27 mai, 1912, 4.
20. Bianca Karda, „Emigrarea unor țărani români din județul Sibiu în S.U.A., reflectată în presa transilvăneană din 1900-1914”, *Studii și comunicări de etnologie*, nr. 24 (2010): 111-125.
21. „Emigrările din Ungaria”, *Universul*, nr. 303, 4 noiembrie, 1909: 3.
22. Karda, „Emigrarea”, 114.
23. Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen* (Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, 2015), 23-28.
24. Romulus Cotaru, „Etica Drăgușenilor. Criteriile morale și filosofia practică în satul Drăguș”, în *Școala monografică*, 68.

25. „Despopularea Ungariei de nord”, *Apărarea Națională*, nr. 20, 17 martie, 1907, 3; „Despopularea Ungariei de nord”, *Apărarea Națională*, nr. 20, 17 martie, 1907, 4; „Emigrările din Austro-Ungaria”, *Apărarea Națională*, nr. 35, 36, 12 mai, 1907, 6.
26. Gherghina Boda, „Romanian emigration to America as reflected in Transylvanian periodicals”, *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 25, 2019, 6.
27. Schiopul, „Românii”, nr. 9, 296.
28. Mulțumiri reviewer-ului care mi-a făcut o serie de sugestii utile, atrăgându-mi atenția, printre altele, și asupra cântecului cules de Grigore Leșe „Bată-te Americă, bată!”. În special versurile „Pe drumul New Yorkului, dor,/ Nu umblă nici boi, nici vaci,/ Dar umblă oameni săraci,/ Bată-te, Americă, bată dor!” exprimă sugestiv ideea dezolantei experiențe a emigrării.
29. Nina Michalikova, *New Eastern European Immigrants in the United States* (New York: Palgrave, 2017), 19.
30. Mark Wyman, *Round trip to America: The Immigrants Return to Europe, 1880-1930* (Ithaca și New York: Cornell University Press, 1993), 16-20.
31. Mihael Robila, *Eastern European Immigrant Families* (New York și Londra: Routledge, 2010), 20-21; Schiopul, „Românii”, nr. 9, 294-295.
32. „Emigrările din Bucovina”, *Adevărul*, nr. 7154, 5 august, 1909: 2; Michalikova, *New*, 25-27.
33. Michalikova, *New*, 26.
34. Robila, *Eastern*, 20.
35. Schiopul, „Românii”, nr. 8, 258-259.
36. Wyman, *Round*, 11.
37. Schiopul, „Românii”, nr. 7, 217.
38. *Ibid.*, nr. 11, 347; Adrian Gh. Negrea, „Procesul”, 25.
39. Schiopul, „Românii”, nr. 8, 260-261.
40. „Societățile românești din America”, *Neamul Românesc*, nr. 52, 24 februarie, 1917, 2.
41. Bianca Karda, „Aspecte mai puțin cunoscute ale vieții comunităților românești din America în primul val (1900-1914)”, *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*, nr. 19, 2012: 192-193.
42. Gelu Neamțu, „Legiunea românilor americani, 1917-1918”, în *Relații româno-americane în timpurile moderne*, ed. Gheorghe I. Florescu, (Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993), 143-144.
43. Schiopul, „Românii”, nr. 11, 345-348.
44. *Ibid.*, nr. 10, 318.
45. Andrei Popovici, „Americanii de origine română”, în Rostás și Țone (ed.) *Școala*, 129.
46. Schiopul deplânge soarta țăranilor aflați în ipostaza de emigranți și pe a cărei suferință se clădește bunăstarea celorlalte grupuri sociale. „Toată această clasă de așa ziși meseriași, la cari trebuie să adăugăm și clasa cărturarilor noștri, sunt un balast pe care trebuie să-l supoarte muncitorimea română, care a clădit și susține tot ce este românesc în America. Din fărâmiturile de câștig ale acestor robi moderni trăiesc toți ceialalți Români: agenți, funcționari de bancă, negustori, meseriași și preoți.” Schiopul, „Românii”, nr. 8: 258. Mai mult, condiția țăranului transilvănean emigrant este cu atât mai revoltătoare cu cât el reprezintă adevărata întrupare a românismului. Deducem din lectura textului că românitatea rezidă în vorbirea limbii, dar și în stilul de viață tradiționalist, ale căror repere sunt familia și biserica.
47. Schiopul, „Românii”, nr. 9, 294-295.
48. *Ibid.*, nr. 11, 348.
49. Șerban Drutzu, *Românii în America* (Chicago: Tipografia S. Alexandru, 1922).
50. *Ibid.*, 73-81. Mai mult, Drutzu afirmă că primele asociații ale emigranților români au fost create de evrei. *Ibid.*, 79.
51. Avghi Galitzi, *A Study*, 118-133.
52. Drutzu, *Românii*, 51-54.
53. Schiopul, „Românii”, nr. 8: 261-262.
54. O monografie a satului Șona din zilele noastre, cuprinzând mai curând aspecte de ordin etnologic, se regăsește în Bogdan Iancu, Monica Stroe, ed., *Șona-Potențial patrimonial și turistic. Raport de cercetare* (2016), <https://masterantropologiesnspace.files.wordpress.com/2016/09/raport-sona-final.pdf>.
55. Unitate administrativ-teritorială subordonată județului, care cuprindea orașe și comune. Plasa era condusă de un pretor, numit de către prefectul județului.
56. Populația statornică în 1930, p. 98.
57. Sabin Manuilă, *Recensământul general al populației române din 19 decembrie 1930*, vol. 2, *Neam, limba maternă, religie* (București: Editura Institutului Central de Statistică, 1930), 193. Din cei 430 de locuitori de sex masculin, 41% aveau vârsta până în 19 ani, iar 51 % până în 65 de ani. Datele indică o rată ridicată a populației tinere, dar în același timp și o mortalitate la fel de ridicată. În lipsa accesului la îngrijiri medicale, a vaccinurilor, a igienei, puțini locuitori ajungeau la senectute. Doar 6 % dintre bărbații satului aveau peste 65 de ani. Pentru comparație, potrivit datelor INS, în România anulului 2020, bărbații peste 65 de ani reprezentau o pondere de 15% din populația țării. În privința populației feminine, datele sunt în mod sensibil mai favorabile acestora, dar raportul dintre tinere și bătrâne rămâne similar cu al acelorași categorii din rândul bărbaților.

58. Rata analfabetismului era de 13% în rândul populației masculine și de 28% la cea feminină. Sabin Manuilă, *Recensământul general al populației române din 19 decembrie 1930*, vol. 3, *Știința de carte* (București: Imprimeria Națională, 1938), 206.
59. Calitatea solului era medie, iar numărului pășunilor, insuficient pentru creșterea animalelor – activitate esențială în rândul locuitorilor. Constantin Băjenaru, *Țara Făgărașului în timpul stăpânirii austriece (1691-1867)* (Alba-Iulia: Altip, 2013), 131, 144.
60. Manuilă, *Recensământul*, vol. 9, *Structura populației României* (București: Editura Institutului Central de Statistică, 1940), 731.
61. Despre rolul și obiectivele societăților precum cea menționată, vezi subcapitolul „În America”.

Bibliography:

- “Despopularea Ungariei de nord” [Depopulation of North Hungary]. *Apărarea Națională*, no. 20, March 17, 1907.
- “Emigrarea țăranilor noștri” [Emigration of Our Peasants]. *Adevărul*, no. 8155, May 27, 1912.
- “Emigrările din Austro-Ungaria” [Emigrations in Austro-Hungary]. *Apărarea Națională*, no. 35, 36, May 12, 1907.
- “Emigrările din Bucovina” [Emigrations in Bucovina]. *Adevărul*, no. 7154, August 5, 1909.
- “Emigrările din comitatul Târnavei mari” [Emigrations from Târnavă Mare County]. *Apărare Națională*, no. 71, 72, September 24, 1907.
- “Emigrările din Ungaria” [The Emigrations in Hungary]. *Universul*, no. 303, November 4, 1909.
- “Emigrările din Ungaria” [The Emigrations in Hungary]. *Voința Națională*, no. 5041, 17 (30), November 1901.
- “Emigrările din Ungaria” [The Emigrations in Hungary]. *Voința Națională*, no. 6613, 10 (23), June 1907.
- “Societățile românești din America” [The Romanian Societies in America]. *Neamul Românesc*, no. 52, February 24, 1917.
- Avghi Galitzi. Christine. *A Study of Assimilation among the Roumanians in the United States*. New York: Columbia University Press, 1929.
- Băjenaru, Constantin. *Țara Făgărașului în timpul stăpânirii austriece (1691-1867)*. Alba-Iulia: Altip, 2013.
- Ban, Cornel. “Organizing Economic Growth: Romania and Transylvania on the Eve of the Great War.” *Acta Musei Porolissensis*, no. XLII (2020): 15-30.
- Boda, Gherghina. “Romanian emigration to America as reflected in Transylvanian periodicals.” *Revista de Etnologie și Culturologie*, no. 25 (2019): 5-9.
- Bolovan, Ioan. *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturi de gen* [WWI and the Demographic Realities in Transylvania: Family, Morality, and Gender Quota]. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, 2015.
- Branca, Dorian. *Statele Unite ale Românilor. Cărțile călătorilor românești în America în secolul XX* [The United States of the Romanians: The Travelogues of Romanian Travelers in 20th Century America]. Bucharest: Humanitas, 2017.
- Cotaru, Romulus. “Etica Drăgușenilor. Criteriile morale și filosofia practică în satul Drăguș” [The Ethics of the Drăgușeni People: Moral Criteria and Practical Philosophy in Drăguș Village]. In *Școala monografică Dimitrie Gusti. Despre migrațiune și emigrație la români. Studii și articole*, eds. Zoltan Rostás and Florentina Țone, 55-102. Bucharest: Paideia, 2018.
- Drutzu, Șerban. *Românii în America* [Romanians in America]. Chicago: Tipografia S. Alexandru, 1922.
- Glaw, Xanthe, Kerry Inder, Ashley Kable, and Michael Hazelton. “Visual Methodologies in Qualitative Research: Autophotography and Photo Elicitation Applied to Mental Health Research.” *International Journal of Qualitative Methods* 16 (2017): 1-8.
- Golopenția, Sanda. *Emigranții Carter* [The Carter Emigrants]. Bucharest: Paideia, 2008.
- Hartular, Anca. *Merem în America: începuturile comunității românești în America*. Bucharest: Editura Fundației Culturale Române, 1996.
- Hitchins, Keith. “Românii” [The Romanians]. In *Monarhia Habsburgică (1848-1918)*, vol. II, *Popoarele Imperiului*, ed. Rudolf Gräf, 209-244. Iași: Polirom, 2021.
- Iancu, Bogdan, and Monica Stroe, eds. *Șona-Potențial patrimonial și turistic. Raport de cercetare* (2016), <https://masterantropologiesnspa.files.wordpress.com/2016/09/raport-sona-final.pdf>.
- Karda, Bianca. “Aspecte mai puțin cunoscute ale vieții comunităților românești din America în primul val (1900-1914)” [Lesser-Known Aspects of the Life of the Romanian Communities in America during the First Wave (1900-1914)]. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu*, no. 19 (2012): 189-197.
- Karda, Bianca. “Emigrarea unor țărani români din județul Sibiu în S.U.A., reflectată în presa transilvăneană din 1900-1914” [The Emigration of Some Peasants from Sibiu County to the U.S.A., Reflected in the Transylvanian Press in 1900-1914]. *Studii și comunicări de etnologie*, no. 24 (2010): 111-125.
- Kideckel, David A. *The Solitude of Collectivism. Romanian Villagers to the Revolution and Beyond*. Ithaca and London: Cornell University Press, 1993.
- Manuilă, Sabin. *Recensământul general al populației române din 19 decembrie 1930* [The General Census of the Romanian Population in December 19, 1930], vol. 1-9. Bucharest: Imprimeria Națională, 1938-1940.
- Michalikova, Nina. *New Eastern European Immigrants in the United States*. New York: Palgrave, 2017.
- Neamțu, Gelu. “Legiunea românilor americani, 1917-1918” [The Legion of American Romanians, 1917-1918]. In *Relații româno-*

- americane în timpurile moderne*, ed. Gheorghe I. Florescu, 143–160. Iași: Editura Universității Al. I. Cuza, 1993.
- Negrea, Andrei Gh. “Procesul de emigrare a Drăgușenilor în America” [The Emigration Process of the Drăgușeni People in America]. In *Școala monografică Dimitrie Gusti. Despre migrațiune și emigrație la români. Studii și articole*, eds. Zoltan Rostás and Florentina Țone, 11–54. Bucharest: Paideia, 2018.
- Popovici, Andrei. “Americani de origine română” [The Americans with Romanians Origins]. In *Școala monografică Dimitrie Gusti. Despre migrațiune și emigrație la români. Studii și articole*, eds. Zoltan Rostás and Florentina Țone, 129–148. Bucharest: Paideia, 2018.
- Redacția DelaO. “Îmblânzitorii. Ce-au căutat și ce au găsit românii în America” [The Tamers: What Did the Romanians Search for and Find in America]. *DelaO.ro*, July 3, 2021, <https://beta.delao.ro/ce-au-cautat-si-ce-au-gasit-romanii-in-america/>.
- Robila, Mihaela. *Eastern European Immigrant Families*. New York and London: Routledge, 2010.
- Șchiopul, Ion Iosif. “Românii din America. O călătorie de studii în Statele Unite” [The Romanians in America: A Study Trip to the United States]. *Luceafărul. Revistă pentru literatură, artă și știință*, no. 7–11 (1913): 217–221; 258–262; 293–296; 316–318; 345–348.
- Țone, Florentina, ed. “Românii care au construit America. Povestea emigranților români din Statele Unite” [The Romanians Who Built America: The Story of the Romanian Emigres in the United States]. *Historia Special*, no. 8, September 2014.
- Turnock, David. “Settlement History and Sustainability in the Carpathians in the Eighteenth and Nineteenth Centuries.” *Review of Historical Geography and Toponomatics* 1, no. 1 (2006): 31–60.
- Turnock, David. “The Drive for Modernisation in Inter-War Eastern Europe: Changes in Rurality Carpathian Mountains 1918–1945.” *Geographica Pannonica* 1, no. 1 (2008): 12–38.
- Wyman, Mark. *Round trip to America. The Immigrants Return to Europe, 1880–1930*. Ithaca and New York: Cornell University Press, 1993.